

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОСВІТИ ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ

ОЛЬГА КОМАРОВА,

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту та адміністративного права Кіровоградського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті обґрунтовано продуктивний характер праці в освітній галузі. Визначено сутність зовнішньої економічної ефективності освіти, виходячи з впливу професійно-кваліфікаційного рівня робочої сили на продуктивність праці й, відповідно, на динаміку валового внутрішнього продукту. Показано, що внутрішня економічна ефективність освіти виявляється в економічності функціонування самої освітньої галузі.

Ключові слова: освіта, людський капітал, внутрішня економічна ефективність освіти, зовнішня економічна ефективність освіти, продуктивність праці.

Постановка проблеми. Вступ людства в ХХІ століття супроводжується високими темпами науково-технічного розвитку, бурхливим зростанням інформаційних потоків. При цьому по-новому розкривається потенціал особистості, змінюються критерії оцінки виробничої та управлінської діяльності. Сьогодні все більше відчувається, що ключовим чинником усіх перманентних процесів у суспільстві стають знання, кваліфікація та професійна компетентність працівників. Загальновідомим є визнання в якості довгострокових переваг будь-якої організації освітнього потенціалу працівників, тобто їхніх знань, умінь, навичок, системи цінностей, прагнення до досягнення поставлених цілей, їхньої творчої активності та новаторських здібностей. Адже всі розвинуті країни досягли своїх успіхів завдяки зростанню освітнього рівня населення та підвищенню якості підготовки. Освітній потенціал стає ключовим чинником, що забезпечує стабілізацію та економічне зростання організацій та держави в цілому. Накопичення професійних знань виступає основним чинником економічного розвитку та набуває все більшого значення як головна конкурентна перевага в масштабах світової економіки. Освіта визначає становище держави у світі та людини в суспільстві.

Довгий час до освітньої галузі, як і до інших галузей соціально-культурної сфери, панував підхід як до системи відносин, спрямованих на задоволення соціальних потреб населення. Із цим підходом тісно пов'язане уявлення про те, що соціально-культурна сфера не виробляє, а лише споживає національний дохід. Такий підхід був зумовлений тим, що за радянських часів галузі соціально-культурної сфери не визнавалися часткою реальної економіки, а оцінка їхньої діяльності здійснювалась за витратами на їх функціонування. Сьогодні відбувається зміна поглядів на освіту: з непродуктивної галузі, що заснована на споживанні, вона перетворюється на ключовий чинник економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження економічної ролі освіти в суспільному розвитку зробили такі вчені, як М. Я. Ба-

широва [1], Г. Беккер [13], О. А. Грішнова [2], С. А. Дятлов [3], В. А. Жамін [4], В. І. Куценко [7], В. Я. Комаров [6], С. Г. Струмилін [10], Т. Шульц [14] та ін., у працях яких обґрунтовується економічна ефективність освіти та доцільність капіталовкладень у неї.

Водночас сьогодні немає єдиного методичного підходу до визначення економічної ефективності освіти, що підтверджує необхідність подальшого вивчення проблеми.

Метою статті є обґрунтування продуктивного характеру праці в освітній галузі та розробка методичних підходів до оцінки зовнішньої та внутрішньої економічної ефективності освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, коли освітній потенціал є запорукою соціально-економічного розвитку держави, науково обґрунтована оцінка економічної ефективності освіти як результативного блоку оцінки освітнього потенціалу суспільства стає невід'ємною складовою державної освітньої політики. Така оцінка має виходити із взаємозв'язку освітньої сфери з усіма галузями економіки та взаємозалежності обсягів і професійно-кваліфікаційної структури кадрів, що готуються, з реальними потребами народногосподарського комплексу в кожний конкретний момент часу. Найголовнішим завданням оцінки економічної ефективності освіти є виявлення її впливу на економічний розвиток держави та забезпечення умов функціонування самої освітньої галузі.

У сучасній економічній літературі більшість авторів розглядають економічну ефективність освіти крізь призму теорії людського капіталу, згідно з якою витрати на освіту є ефективними капіталовкладеннями. Основоположник теорії людського капіталу Г. Беккер розраховував економічну ефективність освіти шляхом зіставлення вигід від освіти та витрат на її одержання. З метою визначення чистої вигоди від освіти із довічних доходів осіб, які закінчили коледж, віднімалися довічні заробітки осіб, які одержали середню освіту. Основною статтею витрат на освіту, за підходом Г. Беккера, є витрати втраченої вигоди, тобто дохід, недоодержаний людиною за роки навчання. За його розрахунками, відношення

чистих доходів від освіти до витрат на неї в середньому забезпечує рентабельність, яка на 10-15 % перевищує рентабельність діяльності більшості фірм [13, с. 34]. Т. Шульц запропонував модель визначення приросту національного доходу за рахунок освіти на підставі гіпотези про незалежний вплив освіти від живої праці [14, с. 220].

Професор Гарвардського університету Джек Мінсер на підставі обробки великого масиву статистичних матеріалів обґрунтував, що одержання освіти є вигідним насамперед для самих учнів (студентів). За його розрахунками, кожен рік освіти збільшує доходи людини, зайнятої поза сферою сільськогосподарського виробництва, на 7 %. Так, наприкінці 1970-х років заробітна плата випускника американського вищого навчального закладу на його першому місці роботи на 25 % перевищувала заробіток випускника школи, який уперше працював. У 1980-ті роки цей розрив збільшився до 50 %, у 2000 році - до 70 % [8, с. 102].

Більшість дослідників ефективності у сфері людського капіталу пропонують для оцінки ефективності вкладень в освіту використовувати техніку аналізу "витрати - вигоди" [2, с. 42; 3, с. 45; 5, с. 81; 7, с. 138; 11, с. 44]. Так, у монографії О. А. Грішнкової виокремлено три етапи аналізу за методом витрати - вигоди: ідентифікація вигід (зисків) та вартісна оцінка їх з урахуванням фактора часу; ідентифікація витрат та вартісна оцінка (також з урахуванням фактора часу); порівняння величини вигід із величиною витрат [2, с. 42].

За оцінками Всесвітнього банку людський капітал формує 64 % загального обсягу багатства кожної країни. Сьогодні, наприклад, у США 45 % ВВП створюється у сфері науки, освіти, виробництва, програмного забезпечення. За розрахунками фахівців, підвищення „освіченості“ суспільства на один академічний рік забезпечує зростання економіки країн Європейського союзу на 5 % у короткостроковій та 2,5 % у довгостроковій перспективі [1, с. 21]. У зв'язку із цим країни намагаються нарощувати інвестиції в людський капітал.

Економічний аспект вивчення освітнього потенціалу через проекцію людського капіталу дозволяє стверджувати, що економічна ефективність освіти знаходить свій прояв як на індивідуальному, так і на суспільному рівні. На індивідуальному рівні вона сприяє збільшенню заробітної плати носія освітнього потенціалу при кожному підвищенні ним кваліфікації. Ще А. Сміт відзначав, що "людина, яка вивчила з витратою праці та тривалого часу яку-небудь із професій, що вимагає надзвичайної вправності та мистецтва, може бути порівняна з ...машиною. Слід очікувати, що праця, якої вона навчається, відшкодує їй, понад звичайну плату за просту працю, усі витрати на навчання зі звичайним прибутком на капітал, який дорівнює сумі цих витрат. І це має бути здійснено в не надто тривалий проміжок часу, оскільки людське життя має досить невизначену тривалість..." [9, с. 92]. На суспільному рівні така ефективність знаходить свій прояв у зростанні економічної "віддачі" від використання освітнього потенціалу працівників.

Оцінка економічної ефективності освіти має виходити з можливості розрахунку витрат на функціонування освітньої сфери й відтворення освітнього потенціалу суспільства та віддачі цих витрат у вартісному виразі. Необхідно розрізняти два аспекти економічної ефективності освіти: зовнішній та внутрішній.

Зовнішня (макроекономічна ефективність) освіти

виявляється в підвищенні продуктивності суспільної праці та, відповідно, зростанні національного доходу внаслідок удосконалення професійно-кваліфікаційної структури робочої сили, покращення кількісних та якісних характеристик освітнього потенціалу суспільства. Зауважуючи значущість складної, кваліфікованої праці у створенні додаткової вартості К. Маркс підкреслював: "Праця, яка має значення більш високої, більш складної праці порівняно із середньою суспільною працею, є проявом такої робочої сили, освіта якої вимагає високих витрат, виробництво якої коштує більше робочого часу і яка має тому більшу вартість, ніж проста робоча сила. Якщо вартість цієї робочої сили вище, то і виявляється вона зате в більш високій праці та уречевлюється тому за рівні проміжки часу в порівняно більш високих вартостях" [12, с. 286]. Отже, економічним ефектом, який одержує суспільство від витрат на загальноосвітню та професійну підготовку робочої сили, є додаткова вартість, яка створюється кваліфікованою працею. У загальному вигляді зовнішня ефективність освіти визначається двома обставинами:

- освіта перетворює людину на головну продуктивну силу, сприяє накопиченню основного економічного ресурсу сьогодення - знань;

- праця людини з високим рівнем освітнього потенціалу приносить додатковий продукт, тож вартість виробленої продукції перевищує витрати підприємства. При витратах $c + v$ кваліфікованої праці створюється $c + v + m$ вартості, де c - витрати миттєвої праці, v - витрати живої праці, m - додатковий продукт.

Визначення зовнішньої ефективності освіти є досить складним завданням. Це обумовлено неможливістю виявлення макроекономічної ефективності освітньої галузі в яких-небудь прямих показниках. У зв'язку із цим виникає необхідність урахування взаємозв'язків освіти з іншими галузями економічної діяльності. Адже, як було вказано раніше, освіта проникає в усі сфери життєдіяльності суспільства. Прикладом може слугувати взаємозв'язок освіти й науки: розвиток освіти є невід'ємною складовою науково-технічного прогресу. Останній потребує безперервного поглиблення знань, умінь і навичок кожною людиною. Ми згодні з В. А. Жамініним і С. Л. Костяном, які зазначають, що „якою б сучасною не була техніка, у руках неосвіченого та некваліфікованого робітника вона не може самостійно ні підвищити продуктивність праці, ні дати якого-небудь іншого ефекту: вона буде просто зіпсованою" [4, с. 17]. Таким чином, ефективність технічного прогресу знаходиться в прямій залежності від освітньо-кваліфікаційного рівня робочої сили, ступеня її майстерності. Однак якщо ефективність використання новітньої техніки та технологій забезпечує економічну віддачу відразу після вкладення коштів на їх упровадження, то ефективність витрат на формування освітнього потенціалу суспільства знаходить свій прояв тільки після випуску підготовлених кадрів у процес суспільного виробництва та виявляється опосередкованою ефективністю, яка зростає з кожним роком їх використання.

Отже, одержання зовнішньої ефективності освіти впливає з подвійності природи конкретної праці як органічної єдності процесів формування та реалізації освітнього потенціалу окремого суб'єкта праці та суспільства загалом. Тому накопичення макроекономічної ефективності від функціонування освіти є можливим за умови встановлення та підтримки динамічної рівноваги, відповідності між

формуванням і реалізацією освітнього потенціалу суб'єкта праці та суспільства.

Таким чином, економічна оцінка зовнішньої ефективності макроекономічної ефективності освіти неможлива через пряме зіставлення витрат праці на відтворення освітнього потенціалу суспільства з економічною віддачею освітньої галузі. Результати праці в освітній галузі не мають прямого вартісного виміру. Тому цілком обумовленою є оцінка такої ефективності через опосередковані показники. Доцільно виокремити узагальнюючі та частково опосередковані показники зовнішньої ефективності освіти.

Найбільш узагальнюючим показником зовнішньої ефективності освіти є приріст валового внутрішнього продукту (ВВП), обумовлений кваліфікованою, а відтак продуктивною працею носіїв освітнього потенціалу. Саме ВВП відображає фактичний обсяг споживчих вартостей, які є в розпорядженні суспільства для поточного споживання та накопичення в інтересах зростання споживання та вирішення завдань розвитку освітнього потенціалу кожної особистості. Валовий внутрішній продукт найбільшою мірою виражає кінцеві народногосподарські результати.

Виходячи з того, що ефективність визначається співвідношенням результатів і витрат, узагальнюючий показник зовнішньої ефективності освіти матиме вигляд:

$$E_{31} = \frac{\Delta BBП}{B_3}, \quad (1)$$

де E_{31} - коефіцієнт зовнішньої економічної ефективності освіти; B_3 - загальні витрати на формування освітнього потенціалу суспільства; $\Delta BBП$ - приріст валового внутрішнього продукту, обумовлений кваліфікаційним чинником.

Витрати на формування освітнього потенціалу суспільства можуть зіставлятися між собою різними способами. Показники, які при цьому утворюються, мають різну форму та зміст, а тому акцентують ту чи іншу сторону зовнішньої ефективності освіти. Розглянемо можливі варіанти таких зіставлень:

- показник $\Delta BBП / B_3 \rightarrow \max$ характеризує приріст валового внутрішнього продукту, обумовлений кваліфікаційним чинником, який одержується з одиниці витрат на формування освітнього потенціалу суспільства;

- показник $B_3 / \Delta BBП \rightarrow \min$ відображає питому величину витрат на формування освітнього потенціалу суспільства, які припадають на одиницю приросту валового внутрішнього продукту, обумовленого кваліфікаційним чинником;

- показник $\Delta BBП - B_3 \rightarrow \max$ характеризує абсолютну величину перевищення приросту валового внутрішнього продукту, обумовленого кваліфікаційним чинником, над витратами на формування освітнього потенціалу суспільства. Ця величина, як правило, і називається ефективністю;

- показник $(\Delta BBП - B_3) / B_3 \rightarrow \max$ характеризує ефективність, яку одержують з одиниці витрат на формування освітнього потенціалу суспільства;

- показник $(\Delta BBП - B_3) / \Delta BBП \rightarrow \max$ відображає питому величину ефективності, яка припадає

на одиницю приросту валового внутрішнього продукту, обумовленого кваліфікаційним чинником.

Останні три показники являють собою відповідно абсолютну, відносну та питому зовнішню економічну ефективність освіти.

На практиці витрати на формування освітнього потенціалу суспільства не завжди забезпечують приріст валового внутрішнього продукту, проте завжди впливають на формування певної його частки. Тому у випадку відсутності приросту валового внутрішнього продукту узагальнюючий показник зовнішньої ефективності освіти розраховується як відношення частки валового внутрішнього продукту, створеної кваліфікованою працею до загальних витрат на формування освітнього потенціалу суспільства.

Отже, узагальнюючі показники зовнішньої економічної ефективності освіти відображають ефективність сукупних витрат на формування освітнього потенціалу суспільства. На відміну від них часткові показники зовнішньої економічної ефективності освіти характеризують співвідношення приросту валового внутрішнього продукту, обумовленого кваліфікаційним чинником, та витрат на підготовку кадрів для галузей матеріального виробництва:

$$E_{ч} = \frac{\Delta BBП}{B_{М.В}}, \quad (2)$$

де $E_{ч}$ - частковий коефіцієнт зовнішньої економічної ефективності освіти; $B_{М.В}$ - витрати на підготовку кваліфікованих кадрів для галузей матеріального виробництва.

Особливу складність при розрахунку узагальнюючих та часткових показників зовнішньої економічної ефективності освіти має визначення величини приросту валового внутрішнього продукту під впливом підвищення освіченості працівників. В економічній літературі є досить поширеним застосування методів редукції праці для визначення такого впливу.

Уперше методика обчислення ефективності освіти була розроблена в 20-х роках ХХ століття С. Г. Струмиліним, який запропонував брати за основу редукції праці різницю в оплаті кваліфікованої та некваліфікованої праці за один і той же час. Згідно з його розрахунками, що виконувалися у зв'язку з розробкою десятирічного плану розвитку загальноосвітньої школи, для збільшення за десять років чисельності школярів із чотирьох до шести мільйонів витрати на їх навчання мали складати 1622 млн крб, а приріст національного доходу за рахунок підвищення кваліфікації навчених за ці роки обчислювався понад 2 млрд крб. Тільки проста грамотність, яка досягалась за один рік навчання, забезпечувала підвищення продуктивності праці на 30 %. За розрахунками С. Г. Струмиліна, у 1959 р. на кожні 100 крб заробітної плати працівників у матеріальному виробництві створювалось близько 88 крб додаткового продукту; у 1960 р. за рахунок підвищення кваліфікації працівників було створено 23 % (33,7 млрд крб) національного доходу [10, с. 43-44].

На початку 1970-х рр. В. А. Жамін і С. Л. Костянян для визначення приросту національного доходу у зв'язку з підвищенням кваліфікації працівників теж застосовували коефіцієнти редукції праці, розраховані на підставі зіставлення рівня середньої заробітної плати окремих категорій промислово-виробничого персоналу. Цей рівень розраховувався

за тарифними розрядами та схемами посадових окладів. У якості міри простої праці, суспільно нормальної для рівня розвитку промисловості того часу, приймалась оплата робітників першого розряду шестирозрядної сітки (переважна більшість робітників оплачувалась саме за цією сіткою) із подальшим підвищенням її для працівників більш високих кваліфікаційних розрядів. Відповідно до цих розрахунків коефіцієнт редукції праці в промисловості становив 1,4, у сільському господарстві - 1,3, а в інших галузях економіки (будівництві, транспорті, зв'язку, торгівлі) приймався на тому ж рівні, що й у промисловості. Середній коефіцієнт редукції праці для народного господарства в цілому складав 1,36. На підставі цього було визначено, що за рахунок кваліфікаційного чинника приріст національного доходу в 1960 р. дорівнював 38,9 млрд крб. Протягом 1960-1964 рр. середньорічний приріст національного доходу, пов'язаний із підвищенням кваліфікації працівників, становив 30,3 % [4, с. 35, 39, 40].

Треба підкреслити, що редукція праці на підставі зіставлення рівнів середньої заробітної плати різних категорій працівників є не зовсім досконалою, унаслідок чого виникають похибки при розрахунках. Це пояснюється, по-перше, складністю виключення впливу на оплату праці народногосподарського значення галузі та умов праці; по-друге, відсутністю обґрунтованої диференціації оплати праці всередині окремих категорій та між категоріями працівників. На ці недоліки вказують і самі дослідники [4, с. 34]. Тому в середині 1980-х рр. В. А. Жамін, С. Л. Костянян, В. К. Розов і В. Н. Усанов запропонували використовувати як основний елемент редукції праці метод оцінки складності праці на підставі врахування тривалості загальної та професійної освіти. Цей метод виходить із того, що за основу кваліфікації працівників береться рівень загальної та професійної освіти. Виходячи з різниці (за кількістю років) освіти окремих груп працівників, розраховується коефіцієнт редукції праці, на основі якого визначається частка праці підвищеної кваліфікації в загальній масі праці, що дозволяє також визначити її частку праці підвищеної кваліфікації в прирості національного доходу.

За одиницю простої праці умовно була прийнята складність праці працівників, які мають початкову та незакінчену середню освіту. Для працівників, які мають освіту вище цього рівня, були визначені такі коефіцієнти редукції праці: 7-річна освіта - 1,2; 8-9 річна освіта - 1,3; середня загальна - 1,6; середня спеціальна та незакінчена вища - 1,9; закінчена вища - 2,3. Розрахований на основі різних коефіцієнтів для окремих груп середній коефіцієнт редукції для всіх працівників складав: у 1960 р. - 1,34; в 1970 р. - 1,44; в 1975 р. - 1,5; у 1979 р. - 1,56. Отже, поправка за рахунок освіти і кваліфікації до абсолютної чисельності працівників, зайнятих у сфері виробництва у відповідні роки складала для 1960 р. - 34 %, 1970 р. - 44 %, 1974 р. - 50 %, 1979 р. - 56 %. Зазначені дослідники справедливо наголошують на тому, що теоретично частка приросту національного доходу за рахунок підвищення рівня освіти та кваліфікації у відповідні роки повинна бути пропорційною частці праці підвищеної кваліфікації в загальній масі праці. Однак, оскільки зростання рівня освіти і кваліфікації працівників лише один із факторів підвищення продуктивності праці, а інший фактор - підвищення технічної озброєності праці; крім того, частка приросту національного доходу забезпечується збільшенням абсолютної чисельності пра-

цівників у сфері виробництва, зазначені науковці розглядають і зіставляють вплив на збільшення обсягу національного доходу всіх чинників. Їх підрахунки свідчать, що в 1960 р. 25,4 % обсягу національного доходу було одержано за рахунок освіти та кваліфікації, у 1970 р. - 30,6 %, у 1975 р. - 33,3 %, у 1979 р. - 35,9 %. Віддача коштів, укладених в освіту, зросла з 4,33 крб на один карбованець витрат у 1960 р. до 5,2 крб - у 1979 р. [12, с. 287-293].

За розрахунками В. Я. Комарова та В. Д. Улановської, які за одиницю простої праці приймали рівень освіти в обсязі неповної середньої, у 1984 р. за рахунок рівня освіти працівників, який перевищував рівень неповної середньої освіти, було одержано 125 млрд крб, або 22 % усього обсягу національного доходу, створеного в цьому році; віддача витрат на освіту становила 3,44 крб національного доходу на один карбованець витрат на освіту [6, с. 38].

Внутрішня економічна ефективність освіти відображає раціональність господарювання всередині освітньої галузі, що знаходить своє вираження в економічності її функціонування та результативності праці, яка забезпечує повне задоволення освітніх потреб населення.

Оскільки функціонування освітньої галузі, як і будь-якої іншої галузі економіки, неможливе без використання таких економічних чинників, як витрати живої праці, матеріальні витрати, основні фонди, то основними показниками внутрішньої економічної ефективності освіти можуть виступати "віддача продукції" в розрахунку на одного зайнятого в цій сфері, на одну гривню матеріальних витрат та на одну гривню основних фондів, що забезпечують загальноосвітню та професійну підготовку населення. У якості "віддачі продукції" виступають обсяги загальноосвітньої та професійної підготовки населення, виражені у вартісній формі (фонд освіти в вартісному вираженні). Таким чином, маємо три показники внутрішньої економічної ефективності освіти, які характеризують внутрішню віддачу освітньої галузі:

$$BB_1 = \frac{\Phi O}{\mathcal{U}_3}, \quad (3)$$

$$BB_2 = \frac{\Phi O}{M}, \quad (4)$$

$$BB_3 = \frac{\Phi O}{\Phi_{oc}}, \quad (5)$$

де BB_1, BB_2, BB_3 - показники внутрішньої економічної ефективності освіти; ΦO - фонд освіти населення; \mathcal{U}_3 - чисельність зайнятих в освітній галузі; M - матеріальні витрати в освітній галузі; Φ_{oc} - основні фонди, що забезпечують загальноосвітню та професійну підготовку населення.

Розрахунки показників внутрішньої віддачі освітньої сфери можуть здійснюватись як на галузевому рівні, так і на рівні окремих ланок системи освіти (дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта) та навчальних закладів.

Важливим показником внутрішньої економічної ефективності освіти є витрати на загальноосвітню та професійну підготовку. "Для того, щоб перетворити загальнолюдську природу так, щоб вона одержала

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.

підготовку й навички в певній галузі праці, стала розвинутою та специфічною робочою силою, - указував К. Маркс, - необхідна певна освіта чи виховання, які, у свою чергу, коштують більшої чи меншої суми товарних еквівалентів. Ці витрати на освіту відрізняються залежно від кваліфікації робочої сили" [4, с. 7].

При обчисленні витрат на одного учня (студента) необхідно враховувати той факт, що основні фонди освітньої галузі у своїй натурально-речовій формі цілком беруть участь у навчальному процесі, а у витрати на загальноосвітню та професійну підготовку робочої сили входять частково, у міру свого зношування [12, с. 43]. Тому величину зношуваної частини основних фондів доцільно розраховувати на кількість випускників навчальних закладів. Оборотні фонди освітніх закладів цілком споживаються протягом навчального року, змінюють свою натурально-речову форму, і витрати на них повністю входять у вартість навчання. Виходячи з того, що основними елементами витрат на формування освітнього потенціалу суспільства є оборотні фонди, основні фонди, заробітна плата працівників навчальних закладів, стипендія тих, хто навчається, загальні витрати з розрахунку на одного учня (студента) на рівні навчального закладу можна визначити за формулою:

$$B_{\Pi} = \frac{(A_{\Phi} + \Phi_{OB} + 3_{\Phi})T_H}{\chi_C}, \quad (6)$$

де B_{Π} - повні витрати на одного учня (студента) у певному навчальному закладі; A_{Φ} - амортизаційний фонд; Φ_{OB} - оборотні фонди; 3_{Φ} - фонд заробітної плати; T_H - кількість років навчання в певному навчальному закладі; χ_C - середньорічна чисельність учнів (студентів) у певному навчальному закладі [12, с. 44].

При обчисленні середньорічної вартості навчання одного учня (студента) за основу розрахунку необхідно брати відношення поточних витрат (без витрат на придбання обладнання, інвентарю та капітальний ремонт) до середньорічного контингенту учнів (студентів):

$$C_B = \frac{PB_{H.3}}{\chi_C}, \quad (7)$$

$$\text{або } C_B = \frac{B_{H.3} - (B_{\Pi.O} + K_P)}{\chi_C}, \quad (8)$$

де C_B - середньорічна вартість навчання одного учня (студента); $PB_{H.3}$ - поточні витрати в навчальному закладі за рік; $B_{H.3}$ - повні витрати на утримання навчального закладу за рік; $B_{\Pi.O}$ - витрати на придбання обладнання та інвентарю; K_P - витрати на капітальний ремонт навчального закладу.

Треба відзначити, що при розрахунку середньорічної вартості навчання одного студента вищого навчального закладу (ВНЗ) необхідно звернути увагу на відсутність виокремлення в загальній сумі коштів на утримання навчального закладу коштів на денну, вечірню та заочну форми навчання. Проте вит-

рати за вказаними формами навчання значно відрізняються, що пояснюється відсутністю виплат стипендій та необхідності забезпечення гуртожитками студентів заочної та вечірньої форм навчання. Тому цілком обумовлено є потреба в перерахунку студентів заочної та вечірньої форм навчання в умовних студентів за допомогою коефіцієнтів перерахунку. Це дозволить уникнути завищеної величини середньорічної вартості навчання одного студента. Звідси одержуємо таку формулу для розрахунку середньорічного контингенту студентів ВНЗ:

$$\chi_{C.K.C} = \chi_{D.\Phi} + \chi_{B.\Phi} \left(1 - \frac{\chi_{B.\Phi}}{\chi_{K.C}}\right) + \chi_{3.\Phi} \left(1 - \frac{\chi_{3.\Phi}}{\chi_{K.C}}\right), \quad (9)$$

де $\chi_{C.K.C}$ - середньорічний контингент студентів ВНЗ; $\chi_{D.\Phi}$ - чисельність студентів денної форми навчання; $\chi_{B.\Phi}$ - чисельність студентів вечірньої форми навчання; $\chi_{3.\Phi}$ - чисельність студентів заочної форми навчання; $\chi_{K.C}$ - загальний контингент студентів.

Таким чином, середню вартість підготовки одного учня (студента) можна визначити за формулою:

$$B_{C.\Pi} = C_B T_H, \quad (10)$$

де $B_{C.\Pi}$ - середня вартість підготовки одного учня (студента); T_H - кількість років навчання учня (студента).

Оцінка економічної ефективності освіти дозволить визначити доцільність державних вкладень в освітню галузь та планувати на цій основі перспективні обсяги бюджетних асигнувань на розвиток освітнього потенціалу суспільства.

Висновки

Методологічною основою оцінки економічної ефективності освіти є виокремлення її зовнішнього (макроекономічного) та внутрішнього аспектів.

Зовнішня (макроекономічна) ефективність освіти виявляється в підвищенні продуктивності праці та, відповідно, зростанні валового внутрішнього продукту внаслідок удосконалення професійно-кваліфікаційної структури робочої сили, покращення кількісних та якісних характеристик її освітнього потенціалу. Показниками для оцінки зовнішньої економічної ефективності освіти є: узагальнюючі показники, що відображають ефективність сукупних витрат на формування освітнього потенціалу суспільства; часткові показники, що характеризують співвідношення приросту валового внутрішнього продукту та витрат на підготовку кадрів для галузей матеріального виробництва.

Внутрішня економічна ефективність освіти відображає раціональність господарювання всередині освітньої галузі, що знаходить своє вираження в економічності її функціонування та результативності праці, яка забезпечує задоволення освітніх потреб населення. Основними показниками оцінки внутрішньої економічної ефективності освіти є: загальні витрати на освіту та середньорічні витрати на одного учня (студента); віддача продукції (обсяги загальноосвітньої та професійної підготовки населення у вартісному вираженні) у розрахунку на одного зайнятого в освітній сфері, на одну гривню матері-

альних витрат та на одну гривню основних фондів, що забезпечують загальноосвітню та професійну підготовку населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баширова М. Я. Роль образования в информационном обществе / М. Я. Баширова // Вестник Оренбургского государственного университета. - 2005. - № 7. - С. 10-22.
2. Гришнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : [монографія] / О. А. Гришнова. - К. : Т-во „Знання”, КОО, 2001. - 254 с.
3. Дятлов С. А. Рабочая сила в системе рыночных отношений / С. А. Дятлов. - Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета экономики и финансов, 1992. - 116 с.
4. Жамин В. А. Экономика и образование / В. А. Жамин, С. Л. Костянян. - М. : Знание, 1970. - 48 с.
5. Капелюшников Р. И. Концепция человеческого капитала (критика современной буржуазной политэкономии) / Р. И. Капелюшников. - М. : Наука, 1977. - 287 с.
6. Комаров В. Я. Эффективность и интенсификация непроизводственной сферы / В. Я. Комаров, В. Д. Улановская. - М. : Экономика, 1987. - 158 с.

7. Куценко В. І. Людський капітал як фактор соціального захисту населення: проблеми зміцнення / В. І. Куценко, Г. І. Євтушенко // Зайнятість та ринок праці : міжвідомчий наук. збірник. - 1999. - № 10. - С. 136-145.

8. Мей Кристофер Інформаційне суспільство. Скептичний погляд / Кристофер Мей ; [пер. з англ. М. Воцицька]. - К. : "К.І.С.", 2004. - 220 с.

9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. - М. : Эксмо, 2007. - 960 с.

10. Струмилин С. Г. Эффективность образования в СССР / С. Г. Струмилин // Народное образование. - 1962. - № 5. - С. 30-42.

11. Щетинин В. П. Человеческий капитал и неоднозначность его трактовки / В. П. Щетинин // МЭиМО. - 2000. - № 12. - С. 42-49.

12. Экономика народного образования : [учеб. для студ. пед. вузов] / [Жамин В. А., Костянян С. Л., Розов В. К., Усанов В. Н. ; под. ред. С. Л. Костяняна]. - [2-е изд.] - М. : Просвещение, 1986. - 336 с.

13. Becker G. The HR Scorecard. Linking People, Strategy and Performance / G. Becker, M. Huselid, S. Ulrich. - Boston : Harvard Business School Press, 2001. - 368 p.

14. Shulth T. Investment in Human Capital / T. Shulth. - N.Y. ; London : OIRS, 1971. - 453 p.

О. Komarova

ECONOMIC EFFICIENCY OF EDUCATION AND GOING IS NEAR ITS DETERMINATION

In the article grounded productive character of labour is in educational industry. Certainly essence of external economic efficiency of education coming from influence professionally qualification level of labour force on the labour productivity and, accordingly, dynamics of gross domestic product. It is retined that internal economic efficiency of education appears in the economy of functioning of educational industry.

Key words: *education, human capital, internal economic efficiency of education, external economic efficiency of education, labour productivity.*

© О. Комарова

Надійшла до редакції 15.07.2011

УДК 332.1:330.34

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ОЛЕНА НЕДОБЕГА,

аспірант кафедри оподаткування

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

У статті визначено потребу в оцінюванні ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону. Запропоновано стратегічну карту та систему ключових показників оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, етапи їх розробки та впровадження.

Ключові слова: *регіон, розвиток, соціально-економічний розвиток, оцінювання, ефективність, стимулювання, показники, критерії.*

Постановка проблеми. Постійне зростання невизначеності й динамічності середовища істотно підвищує рівень вимог до систем моніторингу й стимулювання соціально-економічного розвитку регіо-

ну. Однак сьогодні спостерігається низька якість управління соціально-економічним розвитком, і це негативно впливає як на ефективність розвитку регіону, так і на функціонування підприємств регіону.

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.